

## **Introducció al monogràfic d'educació afectiva i sexual**

*Sandra Sedano*

*Lluís Ballester*

Al llarg d'aquests darrers anys, l'educació afectivo-sexual (EAS) ha començat a freqüentar l'agenda política dels partits i de diverses organitzacions de la societat civil, preocupades per fenòmens com el fàcil accés a la nova pornografia, els canvis en les relacions interpersonals d'adolescents i joves, l'increment de la violència contra les dones i les mostres de rebuig i no acceptació de les orientacions no heterosexuales. Aquesta preocupació encara no s'ha concretat en un model consensuat a l'Estat, és possible que aquest consens no es pugui aconseguir mai, especialment perquè hi ha grups que encara qüestionen la coeducació o l'educació emocional a la infància (Renau, 2012).

La UNESCO, organisme de l'ONU per a l'Educació, la Ciència i la Cultura, en el seu Informe de 2014, **Educació integral de la sexualitat: conceptes, enfocaments i competències** (Sebastiani i Guinn, 2014), subratlla la importància de l'educació sexual, entesa com a part integral de l'educació bàsica, que va més enllà de l'adquisició de coneixements, ja que proporciona competències i habilitats per a la vida. El seu objectiu, precisa, és comprendre que la sexualitat és part integral de la vida de les persones (en les diferents etapes o edats i en tota la seva diversitat) i que contribueix al desenvolupament de la seva identitat i, per tant, al seu desenvolupament social. Es tracta, en conseqüència, de capacitats més que de continguts que, de forma interdisciplinària, s'han de desenvolupar de manera progressiva perquè les persones actuïn de manera responsable respecte a elles mateixes i amb els altres.

Es tracta d'una qüestió que afecta la salut i l'educació integral de la persona. Un dels àmbits primers, a més del familiar, per ensenyar i aprendre la sexualitat, o millor, l'educació emocional, afectiva i sexual, és l'educatiu, que ha d'abordar-la amb el global de la persona, és a dir, des dels aspectes més importants com el físic-biològic, cognitiu, emocional, ètic i també els relacionats amb la vida, la llibertat, la responsabilitat i el control de les emocions, sempre des de la igualtat, el respecte, la tolerància i la convivència pacífica.

L'educació afectiva i sexual és un dret per a totes les persones i l'hem de conèixer per poder exercir-lo. És un tema del qual hem de parlar des dels primers anys de vida, ja que l'ésser humà és un ésser sexual des del seu naixement. No es resol amb una xerrada puntual, no es pot substituir per "valors" religiosos o d'un altre tipus. Les emocions, els afectes, el plaer, la sexualitat formen part de la vida de totes les persones; haurien de ser temes tractats amb naturalitat, tolerància i respecte, escoltant el que la ciència i l'educació poden aportar.

Segons els **Estàndards d'educació sexual per a Europa, de l'Oficina regional de l'OMS per a Europa i Bzga**, de 2010, la sexualitat s'expressa de manera diferent a cada etapa de la vida i adquireix diferents significats. El desenvolupament d'unes habilitats relacionals efectives és fonamental per a la vida sexual de les persones i està molt influenciada per la seva història personal. La formació familiar, la interacció amb els iguals, l'educació sexual, l'autoerotisme i les primeres experiències sexuals influeixen en la percepció, els sentiments, les motivacions, les actituds i les habilitats per relacionar-se.

Al marge del que es diu i es proposa, la realitat és ben diferent, per no dir preocupant. Actualment, les dades d'alguns estudis són alarmants: el 90 % dels nins i nines han vist pornografia abans dels 12 anys (Ballester, Orte, Red Jóvenes e Inclusión, 2019). Internet i les xarxes socials es converteixen

en els mitjans infantils i juvenils més influents sobre la sexualitat; d'una manera brutal i descontrolada, sense respectar les etapes de desenvolupament maduratiu, sense una informació científica i adaptada als moments evolutius, eliminant la capacitat de les famílies i el sistema educatiu per educar des de la responsabilitat, l'afectivitat, el respecte i les consideracions de les conseqüències de les pràctiques sexuals; es generen i fomenten pràctiques d'assetjament, violació de la intimitat de les persones, com el *ciberbullying*, el *sexting* i altres.

D'acord amb la UNESCO (Sebastiani i Guinn, 2014), l'educació afectiva i sexual ha de ser integral, transversal i des d'edats primerenques, però és important donar més temps a aquesta educació en l'adolescència, ja que en aquest moment es produeixen les experiències autònomes de relació amb altres persones. Com sabem, l'adolescència és una etapa de trànsit entre la infància i la joventut, etapa en la qual es produeixen canvis molt rellevants. Des del punt de vista de la sexualitat humana en destacarem quatre de significatius: (1) la redefinició de la identitat sexual i de gènere, (2) l'aparició del desig sexual en la seva versió més propera als patrons adults, (3) la reorganització dels vincles afectius i (4) l'increment de les conductes d'experimentació (relacions sexuals, pornografia, etc.). Els canvis que es produeixen a partir de la pubertat modifiquen la morfologia corporal i reestructuren el sistema neuro-endocrí. Això dona lloc, juntament amb la resta dels canvis evolutius, a la redefinició de la identitat de gènere i a l'aparició de l'erotisme puberal. El desig sexual, a aquestes edats, és una experiència emocional subjectiva que la persona adolescent haurà d'integrar en el conjunt de la seva identitat (Gómez Zapiain, 2009). El desig sexual, com a emoció, genera una tendència d'acció que es pot expressar en conductes sexuals auto-eròtiques o compartides, pròpies de l'edat.

Els prejudicis i les distorsions poden provocar dificultats maduratives i infelicitat. Una educació emocional, afectiva i sexual justa, adequada i suficient s'ha d'orientar a millorar els processos maduratsius, les relacions interpersonals i la felicitat de totes les persones. Moltes de les dificultats que apareixen a la vida relacionades amb aquests temes es podrien prevenir amb una introducció primerenca, implicant les famílies en els processos formatius, en tots els temes relacionats amb la sexualitat, el gènere i la igualtat, de manera transversal i suficient, naturalitzant conceptes, actituds respectuoses, percepcions igualitàries i conductes que formen part del procés vital de totes les persones.

A la majoria de les persones adultes ens costa introduir el tema d'aquesta forma i per aquest motiu una de les millors opcions és introduir-lo de manera informal. A les escoles es podria donar espai als pares i les mares perquè puguin sorgir de forma fluïda els dubtes o les converses que tanta falta fan. A més, necessitem desfer-nos dels prejudicis que fan pensar que les emocions significatives, el plaer i la sexualitat apareixen quan s'arriba a l'adolescència, ja que comencen amb la vida. La seva evolució segueix un recorregut natural, en la infància, estan sempre presents i hem de ser conscients que negant-los o amagant-los l'únic que farem serà privar d'una vida plena, més lliure i també més segura.

Ara bé, un dels principis en els quals es basa l'educació sexual holística és la informació científica de base, és a dir, a través d'educadores i educadors competents, formats i que creguin fermament en els principis de l'educació sexual i, per tant, que sentin la motivació i el suport suficient. Aquest suport s'ha de manifestar en la col·laboració amb les famílies i en la inclusió de l'educació afectiva i sexual en el currículum.

En cada un dels moments evolutius, des de la primera infància a l'adolescència i la joventut, les emocions acompanyen el procés de convertir-se en persones. El suport que es pot aportar és molt divers, però no hi ha cap dubte que l'EAS enfocada correctament pot ajudar a fer més saludable la maduració.

Per això, des de l'Anuari de l'Educació de les Illes Balears hem volgut iniciar el debat sobre el significat de les emocions i la sexualitat a l'àmbit de la coeducació. Aquest monogràfic de l'Anuari neix com a resultat de la consciència de trobar-nos en una cruïlla, a partir de la qual hem d'optar pel camí més adequat. Pensem que les aportacions que s'han concretat en els articles són un excel·lent inici del debat, ja que fan justícia a una part de les iniciatives desenvolupades a les Illes Balears. Altres que ens hauria agradat incloure no s'han pogut completar abans de tancar l'edició, però trobaran el seu espai en anuaris futurs.

El primer article, «**El Programa d'educació afectiva i sexual "Amb tots els sentits"**», presenta una síntesi de l'educació sexual en el context de la nostra comunitat autònoma. S'hi indica el marc teòric utilitzat en l'elaboració del programa d'educació afectiva i sexual "Amb tots els sentits", els objectius, l'estructura, els materials didàctics i els recursos educatius que ofereix. També s'hi exposa la metodologia d'avaluació utilitzada i la situació actual del programa.

**L'IES Antoni Maura** presenta una proposta de transversalitzar l'educació afectiva i sexual, prenent com a punt de partida el desenvolupament de l'autoestima i l'autoconeixement de l'alumnat per poder establir relacions interpersonals sanes. El canal per dur endavant aquest objectiu és un programa amb continguts seqüenciats, adaptats als codis de comunicació dels i les joves i feminista.

La iniciativa de coeducació afectivosexual amb perspectiva feminista a **l'IES Josep Font i Trias** se centra en el gran repte de l'educació del segle XXI: l'educació en els afectes, les emocions i la sexualitat. La Comissió de coeducació ens explica que, aprofitant el suport normatiu i el compromís per part de les agències de coeducació, hi ha hagut un augment de la sensibilització per part del professorat i el nombre de participants al projecte coeducatiu del centre. Tot i els punts de millora que s'han d'anar treballant, el camí cap a una escola feminista ja està en marxa.

Des del Servei d'Atenció Educativa Infantil (SAEI) del Consell Insular de Menorca, servei que du a terme activitats d'acompanyament a la criança, s'inicià fa uns anys un programa anomenat "**Educar en la cultura de la igualtat de gènere**". Aquest programa neix de la necessitat cultural, educativa i social d'aportar recursos i criteris als centres d'educació infantil de primer cicle i als seus destinataris, eines que els facilitin l'educació dels infants en la comprensió de la realitat sobre la diversitat de gènere i en el respecte en la igualtat des del naixement. Creiem fermament en la coeducació dins els centres i per això iniciem un llarg camí de formació i transformació.

El cinquè article («**Sextima! Experiència d'educació afectivosexual a Eivissa**») destaca la importància del treball en xarxa interinstitucional a l'hora de desenvolupar el programa d'educació afectivosexual "Sextima" i la participació del 100 % dels centres educatius d'Eivissa, gràcies al qual s'ha aconseguit sensibilitzar la comunitat educativa de la necessitat real d'incloure l'EAS a l'escola per a un millor desenvolupament de la salut afectivosexual.

Davant la preocupació actual per l'increment de les violències masclistes, com la pornografia i la prostitució, l'**Ajuntament de Calvià** es proposa fer un estudi sobre els coneixements i la percepció de l'educació afectiva i sexual i de prevenció d'aquestes violències al municipi. L'article demostra la tasca en xarxa que s'està duent a terme des dels diferents àmbits (joventut, esports, cultura, educació, seguretat ciutadana, salut, etc.) per crear un pla de coeducació afectiva i sexual municipal.

Finalment, es presenta una experiència de **treball de sensibilització amb pares i mares**. Al llarg de 2019 i 2020 s'han realitzat una sèrie de tallers en centres educatius, amb la intenció de seguir realitzant transferència de coneixements des de la Universitat de les Illes Balears, però també amb la voluntat de col·laborar en les iniciatives d'educació afectiva i sexual desenvolupades pels centres. El treball s'ha centrat en els estudis sobre la pornografia i la cultura de pantalles, en com s'han alterat les relacions interpersonals en els últims anys. La intervenció s'ha realitzat a partir de la demanda dels mateixos centres educatius, essent ofertes preferentment en la modalitat doble: per a pares i mares i per a l'alumnat dels cursos superiors de l'ESO, amb algunes excepcions.

## REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Ballester, L.; Orte, C.; Red Jóvenes e Inclusión (2019). *Nueva pornografía y cambios en las relaciones interpersonales*. Barcelona: Octaedro.

Centro Federal de Educación para la Salud (2010). *Estándares de educación sexual en Europa. Marco para las personas encargadas de formular políticas educativas, responsables y especialistas de salud*. Disponible a: <[http://www.madridsalud.es/publicaciones/OtrasPublicaciones/standars\\_de\\_calidad\\_de\\_la\\_educacion\\_sexual\\_en\\_europa\\_traducido\\_12nov.pdf](http://www.madridsalud.es/publicaciones/OtrasPublicaciones/standars_de_calidad_de_la_educacion_sexual_en_europa_traducido_12nov.pdf)>

Gómez-Zapiain, J. (2009). *Apego y sexualidad. Entre el vínculo afectivo y el deseo sexual*. Madrid: Alianza Editorial.

Renau, M. D. (2012). *Cómo aprender a amar en la escuela*. Madrid: Catarata.

Sebastiani, A. i Guinn, M. (2014). *Educación integral de la sexualidad: conceptos, enfoques y competencias*. Santiago de Chile: UNESCO.